

- svaki bratim mora ići spavati kod oboljelog bratima, ili nekog iz obitelji, ili nekog od drugog koljena, pod prijetnjom kazne od 2 lire u novcu. A ako nebi mogao otići onom kojemu je poslan, neka pošalje drugog bratima;
- ako netko želi ući u našu školu kao bratim, želimo da bude biran većinom kuglica;
- svi su bratimi obavezni na zvonjanje zvona da dođu u lođu (loza) na zadnju zvuk zvona i neka se popnu iznad ovog mjesta uz prijetnju kazne od 6 šolada;
- ako umre koji brat ili sestra neželimo da budu zakopani ni ispraćen prije nego plati dug onaj koji je dužan školi i to uz zalog, uz prijetnju kazne da župan plati 6 lira;
- svaki je bratim obavezan da ide sakupljati ječam i smokve, a tko ne bi želio ići neka plati 7 šoldi bez iznimke.

Dakle, bratovština je bila vezana uz kapelicu sv. Kuzme i Damjana, koja se nalazila izvan gradskih zidina, na kopnu. Izraženo je bilo uzajamno pomaganje u slučaju bolesti ili smrti. Vladala je čvrsta disciplina pa se sve kažnjavalo i zapravo nitko nije smio proturiječiti odlukama. Zanimljivo je da je i županu bio limitiran iznos kojeg je mogao isplaćivati. Dužnost je bila bratima da idu sakupljati ječam i smokve, jer je po svoj prilici to bio prihod od kojeg se bratovština uzdržavala i u određenom vremenu dijelila svojim članovima.

LITERATURA

¹ Tartalja H., *Corporationi chirurgiche in Croatia*. Atti e memorie dell'Accademia Italiana di storia della Farmacia. La Farmacia Nuova, Torino, 1969, XXV, 6 bis (poseban otisak). — Tartalja H., Pomorska farmacija i medicina, 42—43 (u rukopisu). — ² Radovi međunarodnog simpozija prigodom proslave 700. obljetnice ljekarne u Trogiru, Zagreb, 1973; Tartalja H., Naša najstarija ljekarna, 11—29; Kordić Š., *Sveci zaštitnici zdravlja u starom Trogiru*, 99—100.

Hrvoje TARTALJA, Zagreb

RÈGLES DE LA CONFRÈRIE DE STS. KUZMA ET DAMJAN A TROGIR EN 1596, ANNEÉS

L'auteur présente les „Règles de la confrérie de Sts. Kuzma et Damjan à Trogir” en 1596 années.

(Rad je primljen u Uredništvu 20. XII 1987. god.)

Scientific communication
UDC 06.01 : 61 : 726.7/497.1 „4” — „13”

Ivan RUDELIC i Zvonimir MARETIĆ, Pula

MEDICINSKI PROPISI SADRŽANI U BENEDIKTINSKOJ REGULI*

Otkad postoji čovjekova bol i bolest prisutna je i nekakva medicina. Današnja medicinska znanost je zapravo rezultat dugotrajnog i zamršenog procesa razvitka medicinske misli i umjeća kroz stoljeća.¹

Osnivač benediktinskog reda, Benedikt iz Nursije (oko 480—544), otvorivši samostan u Montecassino, sastavio je i propise, po kojima su se morali vladati pripadnici benediktinske obitelji, a te regule bile su prihvaćene i od ostalih samostana zapadne Evrope. Prema Benediktinskoj reguli, u svakom je samostanu trebao biti redovnik koji se brinuo o bolesnicima. Nastale su tako prve samostanske bolnice (hospitali), u kojima su se u početku liječili ili njegovali klerici, ali kasnije i svjetovnjaci. To doba zapadnjačke samostanske medicine trajalo je do crkvenog koncila u Clermontu (1130), na kojem je redovnicima zabranjeno vršenje liječničkog zvanja. Uz spomenute hospitale, u srednjem vijeku, nastale su i ljekarnice, a u samostanskim vrtovima uzgajalo se ljekovito bilje.^{2,3} Mali broj svjetovnih liječnika, u to doba, nalazio se samo na dvorovima; i njihovo je stručno znanje, kao i redovničko, bilo veoma skromno, jer klasičnu medicinu Hipokrata i Galena bacile su u zaborav neprilike koje su tad vladale u znanosti.

Na slavenskom prostoru, Metodijevi učenici su (poslije njegove smrti, 885) nastavili sa širenjem prosvjete na starom slavenskom pismu — glagoljici (kurilici) — u Češkoj, u Hrvatskoj, u Makedoniji i drugdje, ali se najdulje glagoljica održala u Hrvatskoj, jedan cijeli milenij. Glagoljizam je bio u biti jedan čvrsti vez kojim je, u prošlosti, Istra bila vezana u kulturnim zbivanjima s Kvarnerskim otocima i Dalmacijom do Zadra i Splita, ali i užom Hrvatskom do Zagreba^{4,5,6}. U mnogim benediktinskim samostanima na tom hrvatskom prostoru redovnici su se koristili i Regulom koja je bila pisana glagoljicom. Prijevod Regule s latinštine na hrvatski jezik ima svoje osobitosti, pa je naša želja bila da prikazemo u cjelosti XXXVI član tog dokumenta na latinskom i starom hrvatskom jeziku, u glagoljskom i transliteriranom tekstu.

* Rad je saopšten na naučnom skupu „Povijest zdravstva u Dalmaciji” povodom „180. obljetnice osnivanja prvog medicinskog studija u Hrvatskoj u Trogiru” 12. X 1987. god. u Trogiru.

BENEDIKTINSKA REGULA

Život pripadnika benediktinskih obitelji bio je reguliran propisima koji su sadržani u 73 člana Regule. Sa povijesnomedicinskog stajališta interesantan je 36. član te isprave, jer daje upute o liječenju odnosno njegovanju bolesnog brata redovničke zajednice.

Latinski tekst Regule, koji je najstariji, nije pisan klasičnom latinštinom, već je prilagođen vulgarnom govoru s brojnim morfološkim, fonetskim i leksičkim osobinama. Za naše područje, nema sumnje, interesantna je stara hrvatska Regula Sv. Benedikta, koja je služila glagoljašima, pisana na starom hrvatskom pismu. Ovaj prijevod latinskog teksta nije izveden baš od riječi do riječi. Latinski tekst, koji donosimo, odgovara zapravo kritičnoj ediciji Woelfflina,⁷ a glagoljski i slika pripadaju spomeniku koji je u znanosti poznat kao Pašmanska regula, knjiga koja se čuva u arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (pod signaturom I. a. 74), a čije reprodukcije donosi Ostojić u svojoj knjizi „Benediktinci u Hrvatskoj”.⁸ Glagoljski kodeks nije mlađi od XIV stoljeća, pisan je u hrvatskoj čakavštini, a gramatički i leksički odvađa se od staroslavenskog jezika više nego ijedna druga liturgijska knjiga hrvatske redakcije.⁸ Vjerojatno je da su prvi prijevodi i prepisivanja Regule nastali već u XII ili čak u XI stoljeću u nekom našem primorskom samostanu.

36. član Regule donosi već spomenute medicinske propise: u hrvatskom tekstu pod naslovom „Ot nemoćne bratije”, a u latinskom „De infirmis fratribus” (sl. br. 1).

U 12 prvih rečenica Regula donosi izraze i pojmove religioznog karaktera (vjerovanje, uvjeravanje), ali, potom, kao logična posljedica, dolazi upozorenje opatu, kao obaveza, da bolesnici moraju imati potrebnu zaštitu: „T'gda opat' usilno obaruj, da potribu vsačasku imejte” („Ergo cura maxima sit abbati, ne aliquam negligentiam patiantur”). Nakon tog važnog zaduženja opatu, u članu stoji da bolesnoj braći treba dodijeliti posebnu sobu i službenika (bolničara), koji će se revno brinuti o njima: „Nemoćna bratija o sebi imij'te komoru narejenu i službenik' B(og)a boj se i ljub'veno služi im'” („Quibus fratribus infirmis sit cella super se deputata et servitor timens Deum et diligens ac sollicitus”).

U higijenu bolesnika spadale su i kupelji, koje su zapravo bile u prvom redu namijenjene brižljivo (expedit) upravo bolesnicima, a tek potom zdravima i mladim redovnicima: „A kupel' nemoćnikom' kim' potribna je(st) vzdaj se, a zdravim' i mlajim' kasnije vzdaj se” („Balnearum usus infirmis quotiens expedit offeratur; sanis autem et maxime iuvenibus tardius concedatur”).

Meso nije spadalo u normalni jelovnik monaha, ali je ono bilo dozvoljeno u dijete bolesnika i rekonvalescenata sve do njihovog ozdravljenja: „A mosoija usilno nemoćnim' i malomoc'nim' do ozdravljenja moći vzdaj' im se, a koliko poozdravet' se, toliko mesa ne jij'te” („Sed carniū esus infirmis omnino debilibus pro reparatione conce-

datur; et ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant”).

I na kraju 36. člana Regule stoji još jedno zaduženje opatu, gdje se naglašava njegova odgovornost za svako eventualno nemarno vladanje služitelja prema bolesnicima: „Primisal'je veliko imij' op(a)t', da ot klučara ili inih' služnenikov' nemoćnici ne budite ponevredovani, are k nemu gleda što ljubo učenici s'griše” („Curam autem maximam habeat abbas, ne a cellarariis aut servitoribus negligantur infirmi, quia ad ipsum respicit quidquid a discipulis delinquitur”).

Slika br. 1. Na slici se prikazuje glagoljski tekst (uglata glagoljica) i to prvi dio člana 36. Regule (Pašmanska regula.) Ovaj 36. član počinje na sedmom redu prikazanog teksta, poslije polumjesečarskog znaka: „Ot nemoćne bratje”, kao naslov, a potom slijedi nastavak pisma s početnim većim i ukrasnim slovom N („Nemoćnu bratju...”).

STARI HRVATSKI I LATINSKI TEKST 36. ČLANA REGULE

Ot nemoćne brat'je

Nemoćnu bratiju više vsega obarovati je(st), v istinu i kako H(rst)u im' služite, i ošće on' pravi: „Nemoćan bih' pohodiste me” i pr(o)č(a)ja: „Cto učiniste brat'ji mojej, m(e)ně učiniste i brat'ji mojej man'sej”. A nemoćnici viduće, da im' B(og)a cić' služiti se, breznadni ne budite brat'ji svojej ka im' služe. Ako li ki nemoćnik' derezliv' najdet se trpite jega za B(og)a, jere ot B(og)a veći naj' se tako vzdá. T' gda opat' usilno obaruj, da potribu vsačasku imějte. Nemoćna br(a)t(i)ja o sebi imijte komoru narejenu i službenik' ih' B(og)a boj se i lub'veno služi im'. A kupel' nemoćnikom' kim' potribna je(st) vzdaj se, a zdravim' i mlajim' kasnije vzdaj se. A mesoija usilno nemoćnim' i malomoćnim' do ozdravljen'ja moći vzdaj im se, a koliko poozdravet' se, toliko mesa ne jij'te. Primisal' je veliko imij' op(a)t', da ot ključara ili ot inih' službenikov' nemoćnici ne budite poněvređovani, are k nemu gleda čto ljubo učenici s'griše.

De infirms fratribus

Infirmorum cura ante omnia et super omnia adhibenda est, ut sicut vera Christo ita eis serviat, quia ipse dixit: „Infirmitas fui, et visitatis me” et: Quod fecistis uni de his minimis meis, mihi fecistis”. Sed et ipsi infirmi considerent in honorem Dei sibi serviri, et non superfluitate sua contristent fratres suos servientes sibi. Qui tamen patienter portandi sunt, quia de talibus copiosior merces acquiritur. Ergo cura maxima sit abbati, ne aliquam negligentiam patiantur. Quibus fratribus infirmis sit cella super se deputata et servitor timentis Deum et diligens ac sollicitus. Balnearum usus infirmis quotiens expedit offeratur; sanis autem et maxime juvenibus tardius concedatur. Sed et carniū esus infirmis omnino debilibus pro reparatione concedatur; et ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant. Curam autem maxima habeat abbas, ne a cellariis aut servitoribus negligantur infirmi, quia ad ipsum respicit quidquid a discipulis delinquitur.

Grčko-rimska medicinska literatura bila je pisana isključivo na grčkom jeziku, ali, u srednjem vijeku, nije uglavnom bila pristupačna liječnicima, koji nisu više razumijeli grčki jezik. Stoga je u Evropi bilo neophodno potrebno da se klasična medicinska djela prevedu na latinski jezik, a taj prevodilački i prepisivački posao na zapadu i sjeveru Evrope obavljali su učeni redovnici, koji su preko tih traktata sticali i određeno medicinsko znanje. Upravo je tako nastala samostanska medicina (VI—XI stoljeće). Benediktinska era ove samostanske medicine trajala je u vremenskom periodu od VI do IX stoljeća. Prve impulse ovoj samostanskoj zapadnjačkoj medicini dali su propisi koji su sadržani u 36. članu Benediktinske regule, pa zato ovi propisi imaju svoj povijesnomedicinski značaj. Za istarsko-dalmatinski prostor glagoljaški primjerak Benediktinske regule ima još i kulturno-literarni osobiti značaj, koji se može svakako i ovom prilikom naglasiti.

LITERATURA

¹ Glesinger L., *Predgovor*. U: *Povijest medicine*. Školska knjiga, Zagreb, 1978, 7—8. — ² Glesinger L., *Samostanska medicina*. U: *Povijest medicine*. Školska knjiga, Zagreb, 1978, 93—95. — ³ Grmek M. D., *Zapadnjačka samostanska i skolastička medicina*. U: *Medicinska enciklopedija*. Jugoslavenski lek-sikografski zavod, Zagreb 1970, V, 360—361. — ⁴ Bratulić J., *Ročki bienale 1973*. Dometi, 1973, 7—8, 1—5. — ⁵ Rudelić I., *Glagoljski grafiti kao svjedočanstva socijalnih i zdravstvenih prilika u Istri*. Lij. vjes., Zagreb, 1984, 106, 6, 261—264. — ⁶ Rudelić I., Maretić Z., *Prikaz razvoja zdravstvene službe u Puli u okviru povijesnomedicinskih zbivanja u Istri*. Saopćenja, Pliva, Zagreb, 1983, 29, 241—253. — ⁷ Woelfflin E., *Benedicti regula monachorum*, Lipsiae, 1895,

prema cit. I. Ostojić, v. referencu⁸. — ⁸ Ostojić I., *Stara hrvatska Regula svetoga Benedikta*. U: *Benediktinci u Hrvatskoj*. Benediktinski priorat Tkon, Split, 1965, III, 362—533.

Ivan RUDELIC and Zvonimir MARETIĆ, Pula

MEDICAL RULES IN ST. BENEDICT'S REGULA

The 36th article of Benedictins' Regula contains the rules of medical care for treatment of ill and recovering monks. A comment about Regula's medical prescriptions is presented and it is given some view regarding Middle Ages monastery medicine, resulting from this Regula.

The 36th article of St. Benedict's Regula is presented in latin and in old croat language and writing (glagolitsa) and it is pointed out also the historical value of these prescriptions.

(Rad je primljen u Uredništvu 20. XII 1987. god.)